

STEREOTIPURILE ETNICE ȘI DE GEN LA PREȘCOLARI

CRISTINA CHIRU

Academia Națională de Informații

CRISTIAN CIUPERCĂ

Academia Națională de Informații

Încă din anii '30, cercetările psihosociale s-au concentrat asupra modului în care copiii își formează identitățile etnice și de gen. În același timp, atitudinile copiilor față de ceilalți și utilizarea informațiilor etnice de către aceștia s-au constituit în preocupări ale specialiștilor din domeniul științelor socio-umane. Practic, literatura de specialitate a demonstrat că identificarea etnică și de gen sunt probleme proeminente pentru copiii de vârstă preșcolară.

Studiul de față încearcă să evidențieze cele mai reprezentative cercetări din acest domeniu, alături de preocupările noastre în ceea ce privește identificarea, pe populație românească, a stereotipurilor etnice și de gen.

STEREOTIPURILE ETNICE
LA COPII

Cercetările inițiale efectuate de E.L. Horowitz (1936), E.L. Horowitz și R.E. Horowitz (1938), K.B. Clark și M.P. Clark (1940, 1947) și M.E. Goodman (1952) au utilizat ca stimuli materiali *păpușile și fotografiile*, furnizând o importantă bază de date pentru investigațiile ulterioare. De obicei, copiilor li se arătau poze sau păpuși ce reprezentau grupuri etnice diferite și li se cerea să indice cu ce păpușă vor să se joace, care era asemănătoare cu ei, care era mai frumoasă etc. Întrebările despre identificările personale au relevat că majoritatea copiilor cu vârsta cuprinsă între 3 și 7 ani s-au identificat cu fotografiile sau păpușile asemănătoare propriului grup etnic; cu alte cuvinte, copiii de culoare s-au identificat cu stimulii închiși, iar cei albi cu stimulii deschiși. În același timp, s-a observat o asimetrie între identificările copiilor minoritari și cele ale copiilor majoritari.

E.L. Horowitz (1936) a observat în patru eșantioane diferite cu copii albi și negri o preferință semnificativă pentru stimulii „albi” ca răspuns la întrebarea „alege fotografia care îți place cel mai mult” (copiilor li s-a cerut să ordoneze în ordinea preferințelor 12 fotografii ce înfățișau copii albi și de culoare). Această preferință,

evidentă deja la copiii de grădiniță, pare să crească o dată cu vârsta până la aproximativ 8-10 ani. Copiii de culoare cuprinși în studiu au preferat și ei fotografiile „albe” într-o proporție semnificativă, dar procentajul acestora a fost mai mic decât al celorlalți subiecți.

Într-un alt experiment, E.L. Horowitz și R.E. Horowitz (1938) au prezentat unor copii albi americani un set de cinci fotografii: trei erau asemănătoare în funcție de două criterii, iar două în funcție de un singur criteriu (de exemplu, trei persoane albe de sex masculin, una de culoare de sex masculin și o persoană albă de sex feminin) și au pus următoarea întrebare: „Care dintre aceste persoane vi se pare mai ciudată (străină)?”. Răspunsurile au indicat ce categorie este mai evidentă pentru subiecți. Prin combinarea etnicității, sexului, vârstei și a statutului socio-economic, autorii citați au observat că etnicitatea a fost categoria cea mai frecvent menționată; sexul a fost cea de-a doua, iar statutul socio-economic categoria cea mai puțin menționată.

În același timp, pe lângă conștientizarea schemelor etnice, cei doi autori au subliniat și influența părinților asupra atitudinilor copiilor, precum și relația dintre sursele mass-media și gândirea stereotipică a acestora. Ei au realizat interviuri, atât cu părinții, cât și cu copiii:

Fetiță (7 ani): *Mama nu-mi dă voie să mă joc cu copii negri pentru că sunt negri. Îmi spune că am să fac pneumonie dacă mă joc cu ei. Eu mă mai joc din când în când cu ei, dar mama mă pedepsește.*

(Horowitz și Horowitz, 1938:333 după Brown, 1995:150)

Această opinie este împărtășită direct de unii părinți:

T. întotdeauna s-a jucat cu alți copii. Da. Obişnuiam să-i spun să nu se joace cu unii dintre ei. Doar îi spuneam, niciodată nu-i explicam de ce.

(Horowitz și Horowitz, 1938:335 după Brown, 1995:150)

Rezultatele cercetărilor prezentate au fost confirmate de K. B. Clark și M. P. Clark (1940, 1947). Aceștia, într-un experiment efectuat în 1940 au prezentat unui eșantion de copii de culoare, cu vârsta cuprinsă între 2 și 7 ani, două seturi de păpuși identice, dar diferite din punct de vedere al culorii pielii și a părului. Experimentatorii au rugat fiecare copil să indice:

1. păpușa cu care îi place să se joace;
2. păpușa frumoasă;
3. păpușa urâtă;
4. păpușa cu o culoare frumoasă;
5. păpușa care seamănă cu un copil alb;
6. păpușa care seamănă cu un copil negru;
7. păpușa care seamănă cu tine.

Majoritatea preferințelor pentru „partenerul de joacă” și pentru „păpușa cu o culoare frumoasă” au fost îndreptate spre setul de păpuși de culoare albă: 33% din copii au indicat păpușa albă ca răspuns la ultima întrebare, cu toate că 94% au răspuns corect la întrebările 5 și 6.

K.B. Clark și M.P. Clark au reluat studiul în 1947, utilizând aceeași tehnică de cercetare: prezentarea unei perechi de păpuși (albă și neagră). Subiecții au răspuns la câteva întrebări, dintre care cele mai relevante pentru conștientizarea categoriilor etnice au fost cele care s-au referit la alege-

rea stimulilor (albi sau negri): „Ce păpușă seamănă cu tine?”, „Ce păpușă seamănă cu un copil alb?”, „Ce păpușă seamănă cu un copil negru?”.

Subiecții de culoare (3-7 ani) au identificat corect apartenența etnică a stimulilor (75% din subiecții cu vârsta de 2-5 ani și 90% din cei peste 5 ani), deși la prima întrebare, 60% din subiecții de culoare cu vârsta de 3 ani s-au identificat cu stimulul alb. Remarcabil este și faptul că 87% din copii negri de 7 ani din acest eșantion s-au identificat cu stimulul negru.

Autorii mai sus menționați au consemnat și unele justificări ale subiecților de culoare care nu s-au identificat corect: „Deoarece era urât”, „Deoarece nu este drăguț, nu arată bine” (s-a referit la stimulul negru).

Din această perspectivă, M.E. Goodman (1952) citează comentariile unor copii albi în vârstă de 4 ani după ce au privit câteva fotografii:

STEFAN: *Care-mi place? Cea albă (persoana de sex feminin din fotografie). Nu cea neagră, cea albă.*

NORMAN: *Este atât de frumoasă! Uită-te la fața asta: nu-mi place deloc! (privind fotografia unei persoane de culoare).*

BILLY (privind două fotografii): *Un om bun – un om negru.*

(Goodman, 1952:47 după Brown, 1995:134)

Cercetările ulterioare (Radke și Trager, 1950; Sarnof, 1951; Radke-Yarrow și Lande, 1953) au ajuns la aceleași rezultate, fapt evidențiat și de E. Brand și alții (1974:883): „Rezultatele acestor cercetări se referă la preferința ambelor categorii de subiecți (albi și negri) pentru stimulii experimentali albi”.

Totuși, s-au formulat numeroase obiecții în legătură cu rezultatele obținute privind identificarea subiecților de culoare cu stimulii albi. Prima și cea mai importantă s-a referit la tehnica utilizată: o alegere forțată între două categorii predeterminate. Astfel, nu se putea evalua foarte corect

conștientizarea spontană a categoriilor etnice, și nici utilizarea altor categorii. În ciuda acestor obiecții, multe din studiile ulterioare au confirmat rezultatele lui K.B. Clark și M.P. Clark (1947), cu ajutorul altor procedee: sarcini mai complexe față de alegerile binare forțate (Brand și alții, 1974). A rezultat astfel un *pattern* bine definit: copiii albi au manifestat o preferință puternică și foarte bine conturată pentru stimulii ce reprezintă propriul grup etnic; preferințele copiilor de culoare sunt ambivalente – sunt îndreptate spre *outgroup* sau, în unele cazuri, s-a observat o identificare cu acesta.

Predominarea și forța acestor preferințe pentru *outgroup* în rândul copiilor de culoare a constituit o temă de dezbateri: în multe studii proporția subiecților de culoare s-a situat în jurul valorii de 50% - numit și nivel de șansă – *level chance* (Banks, 1976). A existat un consens general referitor la existența diferențelor între răspunsurile subiecților albi și negri: o lipsă a identificării sau o preferință pentru *outgroup* la cei din urmă și o puternică identificare cu *ingroup*-ul la primii.

O cercetare efectuată de S.R. Asher și V.L. Allen (1969) a confirmat aceste concluzii. Eșantionul a fost alcătuit dintr-un număr semnificativ de copii albi și negri cu vârsta de 3-8 ani. Pentru a preîntâmpina și a controla „efectele de contaminare”, au fost utilizați operatori de interviu cu apartenențe etnice și rasiale identice subiecților. Cei doi cercetători au utilizat „metodologia păpușii”, asemănătoare celei din studiul lui K.B. Clark și M.P. Clark (1947) și au arătat că există o preferință evidentă a tuturor subiecților pentru păpușile albe. În plus, ei au observat și unele efecte ale vârstei. În ambele grupuri, bias-ul în favoarea albilor a crescut începând cu vârsta de 3-4 ani, pentru a atinge un maxim la 5-6 ani, de la 7-8 începând să scadă. Acest model curbiliniar a fost confirmat și de alte studii.

Cercetări mai recente referitoare la preferințele etnice arată că, dintr-un eșantion de 273 de copii albi, doar 13% preferă

să se joace cu copii de culoare (Meil și Kiester, 1967 după Gollnick și Chinn, 1986:228). J.E. Williams și J.K. Morland (1976), folosind ca stimuli fotografii în care erau prezentate mai multe persoane de culoare și o singură persoană albă, au confirmat existența conștiinței etnice la copiii de 4 ani, deși la un nivel mai ridicat pentru copiii albi.

M.D. Yee și R.J. Brown (1988) au utilizat o tehnică similară (fotografii) pe un eșantion de subiecți albi și indieni asiatici, cu vârsta cuprinsă între 3 și 9 ani. Fotografiile au variat sistematic în funcție de sex, etnicitate, vârstă, dar și în funcție de alte criterii, cum ar fi culoarea sau lungimea părului persoanelor ce apăreau în imagini. Copiii de 3-4 ani au grupat imaginile într-o singură categorie largă – criteriul etnicității nu a fost utilizat. Începând cu vârsta de 5 ani, etnicitatea a fost utilizată drept criteriu de o treime din eșantion.

L. Ferraresi (1988) a utilizat același tip de fotografii ca și M.D. Yee și R.J. Brown (1988) pe un eșantion de copii italieni de 4-5 ani. În acest studiu, etnicitatea a fost mai rar menționată în comparație cu copiii britanici. Dar criteriul utilizat pentru gruparea fotografiilor a fost culoarea părului.

F.E. Aboud (1977) a avut ca obiectiv evaluarea identificării etnice și atitudinilor etnice la copiii preșcolari (3-6 ani) canadieni: albi, chinezi și indieni asiatici. Trei sferturi din copiii albi au recurs la etichetele etnice potrivite, în timp ce doar jumătate și o treime din copiii chinezi, respectiv indieni au procedat în aceeași manieră. După o altă evaluare în cadrul aceluiași studiu s-a înregistrat o preferință generală pro-albă la toți copiii. J.K. Morland (1969) a ajuns la concluzii asemănătoare pe un lot de copii chinezi (4-6 ani) din Hong Kong. Preferința pentru *ingroup* a fost evaluată în maniera obișnuită prin întrebarea: „Cu cine ai vrea să te joci?”: subiecții au ales dintr-un set de fotografii. Două treimi au ales imaginile ce se refereau la chinezi, demonstrând o clară manifestare a preferințelor pentru propriul grup. La o altă întrebare: „Ce copil ai vrea să fii (cu ce

copil ai vrea să semeni)?" s-a înregistrat o majoritate (54%) pro *ingroup*. Totuși, 28% au indicat că ar vrea să aparțină, dacă ar putea alege, celeilalte etnicități (albe). Încă o dată, contrastul dintre alegerile *outgroup*-urilor este foarte mare: doar 15% din copiii albi au ales alte grupuri. Aceste rezultate pot fi interpretate ca fiind determinate de faptul că, la momentul respectiv, chinezii din Hong Kong, deși reprezentau majoritatea din punct de vedere numeric, erau sub dominație britanică. Astfel, putea fi priviți ca fiind un grup cu un status mai scăzut.

D. van Ausdale și J.R. Feagin (1996) au demonstrat că noțiunea de etnicitate și rasă sunt utilizate de copiii de 3 ani într-o manieră integratoare și simbolică pentru înțelegerea vieții sociale. Cercetătorii au adunat informații prin metoda observației participative dintr-o grădiniță multirasială. Eșantionul a fost alcătuit din 58 de subiecți cu vârsta cuprinsă între 3-5 ani: 24 albi, 19 asiatici, 4 negri, 3 birasiali, 3 din Orientul Mijlociu, 2 latini și 3 cu apartenențe neidentificate. Ipoteza de la care a plecat studiul s-a referit la faptul că preșcolarii nu au informații etnice sau rasiale, iar dacă le au, le utilizează superficial sau naiv. Informațiile obținute au contrazis ipoteza. Astfel, subiecții au utilizat conceptele etnice și rasiale pentru a exclude, pentru a se defini pe sine sau pe alții.

Autoarele citate au observat cum copiii utilizează noțiunile de culoare a pielii, a părului sau caracteristicile faciale. Ei încearcă să înțeleagă și fac interpretări etnice ale diferențelor percepute.

Mindy (4 ani: albă) a insistat că Debi este indiană. Când a fost întrebată de ce susține aceasta, a explicat că Debi are părul negru și și-l poartă strâns. Debi i-a spus că nu este indiană, dar copilul a găsit o altă explicație care să-i susțină afirmația: „Poate mama ta este indiană”.

(van Ausdale și Feagin, 1996:785)

Această informație demonstrează că preșcolarii observă nu numai caracteristicile ce țin de rasă, dar și conștientizează faptul

că acestea se transmit din generație în generație. Printr-o observație extensivă, acest studiu a surprins bogăția experiențelor etnice și rasiale ale copiilor. Conținutul etnic al relațiilor devine evident în funcție de context și prin observarea lor într-o perioadă lungă de timp.

Jean Piaget (1965/1994), în studiul dezvoltării reprezentărilor altor naționalități, subliniază că evoluția graduală a conceptului de străin este expusă constant distorsionărilor, datorită reapariției egocentrismului. Cu timpul, acesta se va atenua, odată cu dezvoltarea gândirii obiective și a reversibilității prin reciprocitate. Pe măsură ce informațiile particulare, incorect generalizate și atribuite unor grupuri extinse (alte națiuni) vor fi înlocuite de coordonări și colaborări complexe, va fi posibilă reorganizarea vechilor structuri cognitive și integrarea în structuri categoriale supraordonate, permițând astfel involuția concepțiilor stereotipice. Autorul a observat că în stadiul gândirii intuitive, copiii au dificultăți în legătură cu incluziunea părților în întreg pentru țări diferite de ale lor, emițând judecăți evaluative, pe criterii aleatorii și extrem de subiective. Astfel, Monique (5 ani și 5 luni) afirmă că străinii sunt cei care trăiesc în Los Diablerets, fiind mai simpatici decât cei din Geneva, pentru că oferă întotdeauna ciocolată; Georges (6 ani și 10 luni) spune că străinii se recunosc după haine („au haine vechi și merg mereu la țară”); Herbert (7 ani și 2 luni) este convins de coexistența unor diferențe între elvețieni și străini, dând exemplul americanilor, „care sunt ignoranți, dacă-i întrebi unde-i strada Monte Blanc, nu știu să răspundă” (Piaget, 1965/1994:172).

Tot în această perioadă, dezvoltarea cognitivă a copilului nu îi permite să perceapă simultaneitatea apartenenței multicategoriale. Așa se explică afirmații ca: cei care trăiesc la Paris sunt francezi, dar nu și parizieni, întrucât nu pot fi și una și alta în același timp; elvețienii care călătoresc în alte țări nu au statutul de străini, pentru că ei sunt doar elvețieni. Imposibilitatea procesării concomitente a categoriilor

diferite este determinată de lipsa structurărilor logice de tipul reciprocității prin inversiune – dacă $A=B$ și $B=A$. De asemenea, este cunoscut că, în ontogeneză, primele categorii dobândite sunt cele de bază (care pot fi definite ostensiv) și mai târziu cele cu grad mai mare de abstractizare (Miclea, 1999:135).

STEREOTIPURILE DE GEN LA COPII

Un copil nu posedă nici un fel de cunoaștere despre cum să evalueze ceea ce aude și vede. Tendința este deci, de a accepta valorile ce îi sunt insuflăte. Părinții, de cele mai multe ori înconștient, îi determină să adopte valori diferite, în funcție de sexul fiecăruia. Această atitudine diferențiată se poate observa încă de la nașterea copiilor, moment în care părinții își creează anumite așteptări, strâns legate de stereotipurile existente.

Într-un studiu realizat într-un spital, 30 de perechi de părinți (15 având băieți și 15 având fete) au fost rugați să descrie caracteristicile copiilor lor. S-a observat că tații, dar și mamele, și-au caracterizat copiii corespunzător stereotipurilor culturale : băieții au fost descriși ca fiind mai mari, mai puternici, mai activi, iar fetele mai mici, mai delicate, mai pasive (Rubin și alții, 1974). Se pare însă, că există anumite deosebiri între stereotipurile taților și cele ale mamelor. Studiile arată că tații au mai multe concepții tipice decât mamele, cele mai numeroase avându-le tații de băieți (Levy, 1989).

Într-un alt experiment, unor copii de grădiniță le-a fost prezentat un băiețel de patru ani. Altor copii, același băiețel le-a fost prezentat ca fiind fetiță. După ce s-au jucat cu el cinci minute, copiii au fost rugați să-l descrie în funcție de anumite caracteristici : mic/mare, tăcut/vorbăreț, jucăuș/nejucăuș. Cei mai mulți l-au descris ca fiind vorbăreț și jucăuș. Ca băiat, copilul a fost apreciat ca fiind „mare”, iar ca fată a fost descris ca fiind „mic” (Smith și Lloyd, 1978; Stern și Karraker, 1989). Așadar,

chiar și copiii de cinci ani au idei bine conturate despre cum trebuie să fie băieții și fetele. Aceste idei au fost inoculate de părinți, prin atitudinile și comportamentul avut față de aceștia.

Alte studii evidențiază faptul că, în comportamentul de joc al copiilor, conștientizarea sexului este remarcabil de evidentă și de precoce (Brown, 1995:123). De exemplu, S. Thompson (1975) a descoperit că peste 75% dintre copiii de doi ani, pe care i-a studiat, au putut clasifica corect o serie de fotografii întrucipând bărbați și femei, procent ce a crescut la 90% la vârsta de trei ani. Descoperiri similare au fost obținute și de alți cercetători, care au arătat că, începând cu vârsta de doi ani, etichetele de sex pot fi repede și corect folosite (Duveen și Lloyd, 1986; Yee și Brown, 1994). Chiar și în condițiile în care a fost introdusă o nouă variabilă (etnia), și copiilor li s-a cerut „să potrivească” două perechi de fotografii pentru a se juca împreună, ei au folosit sexul mai degrabă decât etnia, ca și categorie predominantă : copiii au fost mult mai înclinați să potrivească două perechi de fete sau de băieți, decât să pună împreună persoane din același grup etnic (Davey, 1983).

Există unele dovezi ce sugerează că până și copiii de câteva luni sunt capabili de distincții categoriale. J. Fagan și L. Singer (1979) au folosit o *paradigmă a obișnuinței* cu bebeluși de 5-6 luni. Conform acesteia, un stimul este arătat copilului în mod repetat, în ideea de a-l obișnui cu stimulul respectiv. Apoi, acel stimul este prezentat împreună cu stimulul test, măsurându-se timpul în care copilul privește fiecare stimul. Dacă el fixează stimulul test mai mult timp decât originalul, se presupune că vede ceva neobișnuit și, prin urmare, realizează o diferențiere între cei doi. Autorii citați au potrivit cu grijă fotografiile cu bărbați și femei, așa încât aceștia erau cât se poate de similari în ceea ce privește un număr de trăsături faciale (lungimea părului, grosimea buzelor etc.). Au potrivit, de asemenea, fotografiile cu persoane de același sex și vârstă ce erau efectiv mai

puțin similare unele cu altele decât perechile bărbat-femeie. Bebelușii au avut nevoie de mai mult timp uitându-se la fotografia test, atunci când persoana imortalizată era de sex sau vârstă diferită față de aceea din fotografia de control.

Studiile prezentate au evidențiat capacitatea copiilor de a conștientiza, de la vârste extrem de fragede, diferitele categorii sociale. Totuși, conștientizarea nu implică neapărat o *identificare cu* sau o *preferință pentru* o categorie în detrimentul alteia. Cercetătorii au arătat că, cel puțin de la trei ani, copiii se identifică cu aceste categorii și exprimă preferințe clare pentru una dintre ele. De exemplu, S. Thompson (1975) a descoperit că, în timp ce copiii de doi ani erau încă nesiguri de identitatea lor sexuală (doar jumătate au răspuns corect că sunt băieți sau fete), după doi ani și jumătate identitatea sexuală a fost mult mai ferm stabilită (peste 80% au răspuns corect).

Deși recunoașterea sexului la această vârstă nu implică o înțelegere deplină a conceptului de sex, R. Slaby și K. Frey (1975) au arătat că simpla identificare a propriei identități dublează cunoștințele copilului în celelalte domenii. Ei i-au întrebat pe copiii care își cunoșteau propriul sex, despre o serie de probleme ce țin de faptul de a fi băiat sau fată. De exemplu, copiii au fost întrebați ce s-ar întâmpla dacă ar purta haine folosite de obicei de sexul opus, sau dacă s-ar juca cu jucăriile preferate de celălalt sex. Autorii citați au descoperit că există un clar progres, o dată cu vârsta, în formarea a ceea ce ei au denumit *constanța sexului*. Studii recente au arătat că, după vârsta de cinci ani, procente semnificative de copii demonstrează o completă constanță (Yee și Brown, 1994).

Rolul părinților în identificarea sexuală a copilului este imens. La fel de mare este și contribuția acestora în ceea ce privește perpetuarea stereotipurilor de gen. De exemplu, numeroase experimente au pus în evidență tratamentul diferențiat al nou-născuților, în funcție de sexul lor. Într-unul din acestea, un lot de femei a fost rugat să

se joace cu un copilăș de șase luni. Două fete și doi băieți au fost îmbrăcați, fie coresponzător propriului sex, fie coresponzător celuilalt. S-a observat că jucăriile alese de „mame” au variat în funcție de sexul pe care acestea considerau că îl au respectivii copii. De exemplu, băieții au fost încurajați, mai mult decât fetele, să participe la activități care implică folosirea mușchilor (Smith și Lloyd, 1978).

Pe măsură ce copiii cresc, comportamentul părinților față de ei continuă să fie diferențiat. Studii diverse au arătat că tații sunt mai duri cu băieții și mai blânzi cu fetele (McDonald și Parke, 1986). De altfel, părinții consideră că fetele sunt mai sincere și, de aceea, arată mai multă reținere în a le pedepsi. Ei îi învață pe băieți să-și controleze emoțiile, le acordă mai multă independență și descurajează jocurile agresive pentru fete (Ross și Taylor, 1989). Fetele sunt mai atent ascultate atunci când au nevoie de ajutor, iar băieții sunt mai des încurajați în încercările lor de afirmare (Fagot și alții, 1985).

Un experiment interesant a fost realizat de S. Goldberg și M. Lewis (1969). O mamă și copilul ei au fost lăsați singuri într-o cameră, cercetătorii numărând de câte ori se îndepărtează copilul de mamă. La un moment dat între cei doi a fost pusă o barieră pentru a se observa reacția copilului. Cei doi autori au arătat că fetele stăteau mai aproape de mame decât băieții, și mai degrabă plângeau și se țineau de barieră decât să caute o modalitate pentru a o ocoli. Este și acesta un exemplu că băieții sunt îndrumați de mici să își dezvolte independența și să nu cedeze psihic în fața unor obstacole.

L. Hoffman (1974) afirmă că fetele au parte de o prea mare protecție, care inhibă dezvoltarea anumitor capacități. Ele vor ținde să evite sarcinile dificile, comparativ cu băieții care sunt învățați să fie mult mai încrezători în forțele proprii și să vadă în orice activitate o adevărată provocare. Din această perspectivă, autorul citat arată că femeile cu realizări notabile, au avut mame severe, care nu le-au considerat fragile sau vulnerabile pentru a le proteja.

Un aspect care influențează asumarea gen-rolului în mod diferit se referă la prezența/absența fraților. O'Brien (1958) a demonstrat că, atunci când fata are un frate, posibilitatea ca ea să manifeste trăsături masculine (ambiția, spiritul de competiție etc.) este mai mare decât în cazul în care ar avea o soră. În mod similar, băiatul care are o soră, va manifesta mai multe trăsături feminine (afectivitate, obediență) decât cel care are un frate.

În foarte multe cazuri, copiii preiau comportamente diferențiate de gen-rol, *privind*. Ei apreciază că, din moment ce pregătutul mâncării sau spălatul rufelor sunt realizate întotdeauna de mamă, aceste activități intră în sarcina unei femei. S-a constatat totuși că, în familiile cu dublă carieră, copiii au mai puține reprezentări stereotipice în privința rolurilor de gen (Jackson și alții, 1986).

Jucăriile influențează, de asemenea, evoluția copilului, atitudinile și comportamentul acestuia. Mulți cercetători au sugerat că jucăriile au implicații importante în dezvoltarea cognitivă și socială a celor mici (Miller, 1987). Un studiu realizat de M. O'Brien (1987) arată că acei copii care se joacă în mod frecvent cu păpuși învață mai ușor să vorbească decât copiii care folosesc alte jucării. De asemenea, s-a constatat faptul că sunt mult mai activi copiii care se joacă cu jucării tipice băieților (O'Brien, 1985). Ei primesc mai degrabă jucării care încurajează creativitatea, pe când fetele primesc jucării pasive (Fein și alții, 1975). După 2-3 ani, băieții rareori mai primesc păpuși; fetele continuă să primescă și să le valorizeze inclusiv în perioada facultății.

IDENTIFICAREA ETNICĂ ȘI DE GEN PE POPULAȚIE ROMÂNEASCĂ: STUDIU DE CAZ

Studierea modului în care noțiunile de „etnie” și „gen” sunt folosite ca instrumente creativ-simbolice în construirea socială a cotidianului a fost realizată într-o grădiniță cu program prelungit din Târgu-Jiu, pe o

populație de 30 de copii între 3 și 7 ani, pe o perioadă de 7 luni (1 octombrie 2000 – 30 aprilie 2001).

Din punct de vedere etnic, subiecții implicați în cercetare sunt structurați astfel: din cei 30 de copii, 25 sunt de etnie română și 5 sunt rromi, iar pe grupe situația se prezintă astfel: la grupa pregătitoare erau 16 copii, dintre care 2 rromi (o fetiță și un băiat), iar la grupa mare, din cei 14 copii, 3 erau rromi (o fetiță și doi băieți). Din punct de vedere al apartenenței la categoriile de gen, din cei 30 de copii, 13 sunt de sex masculin și 17 de sex feminin: la grupa pregătitoare, din totalul de 16 copii, 7 sunt de sex masculin și 9 de sex feminin, iar la grupa mare, 6 băieți și 8 fete.

Am optat pentru identificarea auto- și hetero-stereotipurilor etnice ale copiilor români și rromi pentru că, în municipiul Târgu-Jiu, rromii reprezintă o minoritate importantă din punct de vedere numeric, ei trăind în comunități separate (cei mai mulți locuiesc în două cartiere: Obreja și Meteor), având reguli și principii de viață diferite de cele ale populației românești. Până în prezent, nu au existat conflicte deschise între populația majoritară și cea de rromi, interacțiunile dintre cele două etnii fiind rare și destul de reduse. Totuși, în ultimii ani, s-au constatat două tendințe în rândul populației rrome: pe de o parte, marea majoritate a rromilor continuă să trăiască în condiții de sărăcie în cartierele lor, fiind adesea considerați de populația românească drept „paria” societății, iar pe de altă parte, o mică parte dintre rromi, cei care au obținut, prin diverse mijloace, venituri fabuloase ce le permit să ducă o viață de lux, a rupt legăturile cu propria comunitate și manifestă tendința de „românizare”.

Aceste tendințe sunt evidente și în atitudinea din ultimul deceniu a rromilor față de educație. Astfel, se constată o reducere a numărului copiilor rromi care frecventează grădinița și școala, cel mai adesea pușinii care urmează o educație instituționalizată mulțumindu-se cu cei patru ani ai școlii primare și, eventual, ai gimnaziului.

Grădinița cu program prelungit unde am realizat cercetarea, deși se găsește în apropierea cartierului Obreja, numără printre cursanți puțini copii rromi. De altfel, ea este printre puținele instituții educaționale din Târgu-Jiu unde copiii rromi optează pentru un program de pregătire școlară. Directoarea grădiniței a afirmat că, din totalul copiilor înscriși, cei de etnie rromă reprezintă aproximativ 10-15%, dar că ei fac parte din categoria celor cu situație materială deosebită.

În cele 7 luni de observație sistematică și participativă, s-au avut în vedere aspecte legate de modul de comportament și de interrelaționare dintre copii, punându-se accent pe reliefarea acelor momente de definire a propriei identități, de includere sau excludere din grupul de apartenență a celor ce nu fac parte din aceeași categorie de gen sau etnică. Observația participativă a vizat, nu doar momentele înregistrate în cadrul activităților dirijate, ci și în timpul liber, de joacă, al copiilor. Când copiii foloseau conceptele abstracte referitoare la categoriile etnice și de gen în cadrul interacțiunilor sociale, erau notate în caietele de observație afirmațiile acestora, reacțiile lor și contextul incidentului.

Rezultatele obținute au evidențiat trei fenomene de stereotipizare: de autodefinire, de includere și de excludere în și din grupul de apartenență a membrilor altor categorii etnice și de gen. Dar ceea ce este cu totul deosebit se referă la faptul că, în timp ce la grupa pregătitoare, copiii folosesc conceptele abstracte de etnie și de gen în scopul includerii, cei de la grupa mare, unde nu se pune accent pe un program educativ anti-*bias*, cooperant, ci pe un model educațional predominant competitiv, apelează la conceptele stereotipice pentru a-i exclude pe membrii *outgroup*-ului.

Un exemplu semnificativ privind includerea în grupul de apartenență a membrilor *outgroup*-ului s-a derulat în data de 17 noiembrie 2000, în cadrul jocului de rol „Bucătăresele” și „Constructorii”.

La jocul de rol „Bucătăresele” au luat parte Cristiana S. (7ani), Ștefania U. (7 ani), Maria P. (7 ani), Raluca C. (7 ani) și Mihaela

D. (7 ani), care, echipate cu șorțulețe și bonete, erau dispuse în jurul mesei de bucătărie, a aragazului și la chiuvetă, trebăluind de zor.

În timp ce amesteca ingredientele într-o cratiță imaginară, Mihaela se adresează colegelor ei:

— Fetelor, noi gătim aici mâncăruri alese, dar cine să le mănânce?

— Cum, cine, se miră Maria, oaspeții noștri.

— Care oaspeți?, întreabă Ștefania.

— Oaspeții pe care îi vom invita acum. Du-te tu, Raluca și invită-i pe băieții de la șantier.

— Imediat, Ștefania, să termin de ornat tortul și merg să-i invit.

Pe șantierul de construcții munceau din greu Mădălin C. (7 ani), Alexandru-Alin M. (7, ani-rrom) și Alexandru-Cătălin (7 ani).

— Bună ziua, băieți, li se adresează Raluca. Cred că vă este foame. Este ora 12. Noi am gătit sarmale, friptură, tort de frișcă și înghețată de fructe. Vă invităm să mâncați împreună cu noi.

— Vai, dar ce bine pică invitația asta. Îmi era o foame..., zice Mădălin, ducându-și mâinile în regiunea stomacului.

— Și mie îmi este foame. Vin și eu, completează Alexandru-Cătălin.

— Dacă mergeți voi, merg și eu, completează Alexandru-Alin (rrom).

— Atunci, haideți să mergem la masă că poate se răcește mâncarea, spune, grujulie, Raluca.

La sfârșitul activității, a fost provocată o discuție pentru a înțelege de ce copiii au ales să interfereze cele două jocuri de rol. Cristiana este prima care găsește un răspuns:

— Trebuia să guste cineva din mâncarea pe care noi am pregătit-o. Cineva care nu era din grupul nostru. Cineva care s-o aprecieze.

— Și apoi băieților le era foame. Doar munca pe șantier este foarte grea. Ai nevoie să fii puternic și, pentru asta, trebuie să mănânci bine, completează Maria.

— Da. Ne era foarte foame, confirmă Mădălin. Fetele au făcut o mâncare extraordinară. Le mulțumim că ne-au invitat la

masă. Acum ne putem întoarce la treabă. Sunt sigur că ne vom simți mai bine și vom lucra mai cu spor.

Constatând că la jocul de rol „Constructorii”, derulat în paralel cu cel al „Bucătăreselor”, la aceeași grupă și în același timp iau parte doi copii de etnie română – Mădălin (7 ani) și Alexandru-Cătălin (7ani) – și un copil rrom – Alexandru-Alin (7 ani), copiii au fost întrebați dacă nu îi deranjează că sunt de etnii diferite. Mădălin răspunde:

— Nu, nu contează că Alexandru este țigan. Eu sunt prieten cu el și Alexandru-Cătălin. Ne cunoaștem de 4-5 ani și ne înțelegem întotdeauna foarte bine.

— Da, noi venim împreună la grădiniță și tot împreună plecăm acasă, mâncăm împreună, ne jucăm împreună și dormim împreună, adaugă Alexandru-Cătălin.

— Suntem foarte buni prieteni, spune și copilul rrom. Ne ajutam întotdeauna.

— Să știți că unii rromi sunt de treabă. Nu sunt ca ceilalți... hoți, leneși, bătauși, spune Alexandru-Cătălin. De fapt, sunt și români foarte răi. La fel ca și țiganii. Nu cred că trebuie să fii țigan ca să fii rău. Da, așa este. Sunt și români buni, dar și răi. Ca și țiganii: unii buni, unii răi.

Acesta este un exemplu concludent de includere în propriul grup de apartenență a membrilor *outgroup*-ului. La această vârstă, copiii sunt conștienți că aparțin unor categorii de gen diferite, că fiecare categorie are anumite rol-status-uri specifice și că, în cadrul interacțiunilor sociale, acestea trebuie respectate. Dar ceea ce a surprins a fost autodefinirea propriei identități de gen și includerea în grupul de apartenență a membrilor *outgroup*-urilor.

Un alt exemplu care confirmă această idee a fost înregistrat tot la grupa pregătitoare, în 29 ianuarie 2001. Tema discuției a fost „Popoarele lumii”, iar după prezentarea unor diapozitive cu reprezentanții mai multor etnii din lume (nord-americani, latino-americani, africani, arabi, chinezi, japonezi, ruși, indieni, români, francezi, germani, turci etc.), s-a propus un dialog la care copiii au luat parte imediat.

— Copii, cetățeni ai cărui stat suntem noi?

— Noi suntem cetățeni români, iar țara noastră este România”, spune Robert I. (7 ani).

— Dar toți sunt de aceeași naționalitate?

— Nu, în România trăiesc mai multe naționalități: români, unguri, sârbi, ruși, rromi, turci și alții, răspunde Vlad G. (7 ani).

— Ce calități au românii?

— Românii sunt ospitalieri și darnici, spune Cristiana S. (7 ani).

— Sunt și viteji, curajoși, adaugă Teodora P. (7 ani). Astfel nu rezistam aici în urma atâtor războaie.

— Eu cred că românii sunt și inteligenți, inventivi. Traian Vuia a zburat primul cu un avion, spune Andreea D. (7 ani).

— Românii sunt și foarte mândri, adaugă Andrei G. (6 ani). Domnitorii români nu au plecat niciodată capul în fața crotopitorilor, chiar dacă aceștia erau mult mai puternici și aveau oaste mai numeroasă. Așa au fost Mircea cel Bătrân, Ștefan cel Mare, Vlad țepeș, Mihai Viteazul.

— Bine, dar românii au doar calități?

— Nu, au și defecte. Orice om are și calități și defecte, spune Mădălin C. (7 ani). Unii români sunt răi, leneși.

— Da, alții sunt hoți, bătauși și criminali, adaugă Mihaela D. (6 ani).

— Dar despre țigani ce puteți să-mi spuneți?

— Păi, unii sunt buni, cumsecade, alții sunt hoți, leneși, răi, spune și Ștefania U. (7 ani).

— Sunt și nespălați, neîngrijiți, miros urât, își spune părerea Ancuța C.

Întrebați cum se înțeleg ei cu copiii români, Daiana-Maria B. (6 ani și 7 luni) și Alexandru-Alin M. (7 ani), amândoi de etnie rromă, spun că acasă, cu vecinii lor, nu se înțeleg deloc, deoarece îi desconsideră, apreciindu-i ca fiind hoți, mincinoși și bătauși. Dar la grădiniță, colegii sunt foarte buni prieteni, se înțeleg bine cu ei deoarece și românii și rromii au atât calități, cât și defecte. De exemplu, sunt și români care fură, care mint, care comit crime.

Totuși, am putut observa cum 3 dintre copiii rromi – Bogdan L. (4 ani), Robert L. (4 ani) și Roxana V. (5 ani) – nu interacționează deloc cu copiii români, sunt retrași, vorbesc și se joacă doar între ei.

În ziua de 31 octombrie 2000, la ora 10, într-o pauză între activități, cei trei copii rromi se jucau împreună cu un joc LEGO. Am provocat următorul dialog:

— Voi de ce nu mergeți să vă jucați cu ceilalți? Ei joacă un joc care sigur v-ar place și vouă: Portocalele.

— Dar noi suntem țigani, ei sunt români. Nu cred că vor vrea să ne jucăm și noi cu ei, spune Robert L.

— De unde știți? V-au spus ei că nu vor să luați și voi parte la joc?

— Nu, de fapt, nici nu i-am întrebat, răspunde Roxana V. Însă știm că românii nu ne plac, nu vor să fim în același loc cu ei. Vecinii mei români nu acceptă să mă joc și eu cu copiii lor pentru că sunt țigancă.

— Da, așa fac toți românii. Ne urăsc, își spune părerea și Bogdan L. Ei zic despre noi numai lucruri urâte. Știu că unii țigani sunt așa cum spun ei, dar nu toți. Apoi, sunt și români, destul de mulți, care sunt foarte răi.

— Dar vouă v-ar plăcea să vă jucați cu ei?

— Da, dar nu cred că vor accepta, zice Robert L., așa că mai bine noi stăm aici, iar ei, acolo.

Acest fenomen de marginalizare a fost observat și în 6 octombrie 2000, la jocul „țară, țară, vrem ostași”, desfășurat în cadrul activității de „Educație fizică”. Liderul grupului, Mihai B. (5 ani și 6 luni), împreună cu Robert P. (4 ani și 11 luni) și Andrei D. (5 ani), au refuzat să-i accepte pe rromii Robert L. (4 ani), Bogdan L. (4 ani) și Roxana V. (5 ani). A fost provocat un alt dialog:

— De ce îi respingeți?

— Ei sunt țigani. Nu vrem să ne jucăm și cu ei, spune Mihai B. Țigani sunt răi. Nu-mi plac deloc.

— Dar ei sunt colegii voștri, v-au lăsat ei impresia că sunt răi?

După un moment de descumpănire în care nu știe ce să zică, Mihai B. găsește o

explicație a atitudinii sale:

— Nu, dar ei sunt copii de țigani și așa cum sunt părinții, așa sunt și copiii. Deci și ei sunt la fel de răi.

— Bine, dar și despre români se spune că sunt leneși și hoți. Atunci și tu ești leneș și hoț, susține educatoarea.

— Nu, eu nu sunt așa, pentru că eu sunt educat, răspunde Mihai B.

Prietenul lui Robert P. îl susține:

— Așa este, sunt și români răi, dar noi nu suntem. De aceea noi venim la grădiniță, ca să nu ajungem infractori.

— Atunci și țigani vin și ei în același scop, ca să devină oameni educați, civilizați.

— Da, dar ei trăiesc în continuare printre infractori și este foarte greu să se schimbe, susține cu convingere Robert P.

Un alt exemplu de folosire a conceptelor abstracte referitoare la categoria de gen în scopul excluderii membrilor outgroup-ului, a fost înregistrat la grupa mare, în 28 februarie 2001. Băieții grupei erau implicați în derularea jocului „Hoții și vardiștii”, fiind împărțiți în două tabere: Andrei D. (5 ani), Robert G. (6 ani) și Mihai B. (5 ani și 6 luni) erau oamenii legii, iar Robert P. (4 ani și 11 luni), Bogdan L. (4 ani) și Robert L. (4 ani) reprezentau infractorii. Dotați cu un arsenal corespunzător (pistoale, puști, grenade), reprezentanții celor două tabere își luau rolurile foarte în serios.

Am intervenit în jocul lor și i-am întrebat de ce nu au și fete în jocul lor, fie ca hoți, fie ca polițiști. Replica a venit imediat din partea lui Robert G. (6 ani), liderul „polițiștilor”, vopsit cu acuarele pe față și „înarmat până în dinți”.

— Dar unde ați văzut dumneavoastră, doamnă, ca fetele să tragă cu pistolul? Dumneavoastră ați pus vreodată mâna pe o armă?

— Poate că ați văzut în filme, dar alea nu sunt adevărate, spune și Mihai B. Fetele sunt mai sensibile, mai slabe decât noi. Ele nu pot să lupte cu hoții. Trebuie să fii puternic, să ai forță.

Un episod deosebit ce evidențiază folosirea stereotipurilor de gen în scopul excluderii membrilor outgroup-ului a fost înregistrat în 11 aprilie 2001, la grupa mare,

la o activitate de „Dezvoltarea vorbirii” ce avea ca temă „Ce vreau să devin când voi fi mare”. Astfel, majoritatea fetițelor au spus că vor să fie actrițe, cântărețe sau fotomodele, cu două excepții: Ana-Maria L. (5 ani) a spus că vrea să fie medic, iar Andreea A. (5 ani), ai cărei părinți sunt cadre militare active, a spus că vrea să se facă aviator, fapt ce a stârnit reacțiile băieților. Robert G. (6 ani):

— Dar nu se poate ca o fată să fie aviator, ele nu pot să piloteze avioane. Trebuie să fii foarte curajos și puternic.

Mihai B. (5 ani și 6 luni) susține ideea colegului său:

— Eu nu am auzit în viața mea ca o fată să vrea să fie aviator. Fetele nu ar trebui „să conducă” avioane. De unde să știe ele să conducă avioane?!

Întrebat de educatoare de ce băieții știu să piloteze avioane, Mihai B. răspunde:

— Noi facem școală de aviatori. Dar ele unde să învețe? Când se joacă cu păpușile?

Acestea sunt doar câteva exemple de situații în care s-au regăsit copiii preșcolari supuși investigației. Ele reflecta modul în care sunt folosite conceptele de etnie și de gen în scopul includerii sau excluderii celorlalți în/din grup.

CONCLUZII

Cercetările ce au avut ca obiect de studiu identificarea etnică și de gen a copiilor demonstrează că, de la o vârstă foarte fragedă, aceștia sunt sensibili la diviziunile categoriale prezente în mediul lor social și chiar pot să le utilizeze. Aceste categorii nu sunt impuse direct copiilor de către adulți, ci sunt dobândite de ei înșiși. Mai mult decât atât, sensibilitatea categorizărilor

utilizate de copii, ca și varietatea lor culturală, sugerează faptul că preșcolarii se comportă într-o manieră asemănătoare adulților, care folosesc categoriile pentru a simplifica și pentru a da semnificație mediului înconjurător.

Încă de la vârsta de 3 ani, copii se identifică cu categoriile etnice și de gen, exprimându-și clar preferințele evaluative pentru una din categorii. Natura și orientarea acestor preferințe depind de poziția socială a propriului grup în societate: copiii din grupurile dominante sau majoritare răspund diferit de cei care aparțin grupurilor dominate sau minoritare. Foarte timpuriu, copilul își formează o imagine proprie, care corespunde ierarhizării comunităților în societate. Pe de alta parte, mulți copii învață modelele etnice și de gen de la adulții din jurul lor, în special de la părinți. Mai târziu, modelele vor fi confirmate și întărite de co-vârșnici.

Literatura de specialitate din acest domeniu a demonstrat că identificarea etnică și de gen sunt elemente proeminente pentru copii doar în contextul de relaționare. Pentru cei care au prima experiență într-un cadru mai larg, în afara familiei, diferențele etnice și de gen devin identifiționale foarte puternici în definirea de sine și descrierea celorlalți. Părinții sunt câteodată deconcertați de anumite expresii și atitudini ale copiilor lor, deoarece sunt siguri că ei nu le-au făcut cunoscute. Nu se gândesc la modurile informale și, deseori, nedetectabile, prin care cultura comunității (societății) este transmisă de numeroși agenți socializatori. Multe cunoștințe sunt dobândite prin observare și imitare, nu prin metode directe de învățare.

BIBLIOGRAFIE

Aboud, F. E. (1977). Interest in ethnic formation: a cross-cultural developmental study. *Canadian Journal of Behavioural Science*, 9, 134-46.

Asher, S. R. și Allen, V. L. (1969). Racial preference and social comparison processes. *Journal of Social Issues*, 25, 157-66.

van Ausdale, D. și Feagin, J.R. (1996). Using racial and ethnic concepts: The critical case of very young children. *American Journal of Sociology*, 61, 779-3.

Banks, W. C. (1976). White preferences in blacks: A paradigm in search of a

- phenomenon. *Psychological Bulletin*, 83, 1179-86.
- Banks, W. C. și Rompf, W. J. (1973). Evaluative bias and preference in black and white children. *Child development*, 44, 776-83.
- Brand, E., Ruiz, R. și Padilla, A. M. (1974). Ethnic identification and preference: A review. *Psychological Bulletin*, 81(11), 860-90.
- Brim, O. (1958). Family Structure and Sex Role Learning by Children : A Further Analysis of Helen Koch's Data. *Sociometry*, 21, 1-15.
- Brown, R. (1995). *Prejudice. Its Social Psychology*. Cambridge : Blacwell.
- Clark, K. B. (1940). Skin colour as a factor in racial identification of Negro pre-school children. *Journal of Social Psychology*, 10, 591-9.
- Clark, K. B. și Clark, M. P. (1947). Racial identification and preference in negro children. În M. Newcombe și E. L. Harley (Ed.), *Readings in social psychology*, Holt: New York.
- Davey, A. (1983). *Learning to be Prejudiced*. London : Edward Arnold.
- Duveen, G. și Lloyd, B. (1986). The Significance of Social Identities. *British Journal of Social Psychology*, 25, 219-30.
- Fagan, J. și Singer, L. (1979). The Role of Simple Feature Differences in Infants' Recognition of Faces. *Infant Behavior and Development*, 2, 39-45.
- Fagot, B., Hagan, R., Leinbach, M. și Kronsberg, S. (1985). Differential Reactions to Assertive and Communicative Acts of Toddler Boys and Girls. *Child Development*, 56, 1499-505.
- Fein, G., Johnson, D., Kosson, N., Stork, L. și Wasserman, L. (1975). Sex Stereotypes and Preferences in the Toy Choices of 20-Month-Old Boys and Girls. *Developmental Psychology*, 11, 527-8.
- Ferraresi, L. (1988). *Identita sociale, categorizzazione e pregiudizio*. Tesi di Laurea, University of Bologna.
- Goldberg, S. și Lewis, M. (1969). Play Behavior in the Year-Old Infant : Early Sex Differences. În *Child Development*, 40, 21-31.
- Gollnick, D. M. și Chinn, P. C. (1986). *Multicultural Education in a Pluralistic Society*. Charles E. Merrill Publishing Company: Columbus Ohio.
- Goodman, M. E. (1952). *Evidence concerning in young children*. Addison-Wesley, Readings, Mass.
- Hoffman, L. (1974). Early Childhood Experiences and Women's Achievement Motives. În M. Mednick, S. Schwartz și L. Hoffman (edit.). *Women and Achievement : Social and Motivational Analysis*. Washington : Hemisphere Publishing.
- Jackson, L., Ialongo, N. și Stollak, G. (1986). Parental Correlates of Gender Role : The Relations between Parents's Masculinity, Feminity and Child-Rearing Behaviors and Their Children's Gender Roles. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 2, 204-22.
- Levy, G. (1989). Relations among Aspects of Children's Social Environments, Gender Schematization, Gender Role Knowledge and Flexibility. *Sex Roles*, 21, 803-11.
- Meil, A. și Kiester, E. (1967). *The shortchanged children in suburbia*. New York: Institute of Human Relation Press, The American Jewish Comitee.
- McDonald, K. și Parke, R. (1986). Parent-Child Physical Play : The Effects of Sex and Age on Children and Parents. *Sex Roles*, 15, 367-8.
- Miller, C. (1987). Qualitative Differences among Gender-Stereotyped Toys : Implications for Cognitive and Social

- Toddlers : The Effect of Play Context. *Journal of Child Language*, 14, 269-99.
- Piaget, J. (1967/1976). *Construirea realului la copil*. București: Editura Didactică și Pedagogică.
- Radke, M. și Trager, H. G. (1950). Children's perceptions of the social roles of Negroes and Whites. *Journal of Psychology*, 29, 3-33
- Radke-Yarrow, M. și Lande, B. (1953). Personality correlates of differential reactions to minority group belonging. *Journal of Social Psychology*, 38, 253-72.
- Rubin, J., Provenzano, F. și Luria, Z. (1974). The Eye of the Beholder : Parents' Views of Sex of Newborns. *American Journal of Orthopsychiatry*, 44, 512-9.
- Sarnof, I. (1951). Identification with the aggressor: Some personality correlates of anti-Semitism in Jews. *Journal of Psychology*, 20, 199-218.
- Slaby, R. și Frey, K. (1975). Development of Gender Constancy and Selective Attention to Same-Sex Models. *Child Development*, 46, 849-56.
- Smith, C. și Lloyd, B. (1978). Maternal Behavior and Perceived Sex of Infant : Revisited. *Child Development*, 49, 1263-5.
- Stern, M. și Karraker, K. (1989). Sex Stereotyping of Infants : A Review of Gender Labeling Studies. *Sex Roles*, 20, 501-11.
- Thompson, S. (1975). Gender Labels and Early Sex-Role Development. *Child Development*, 46, 339-47.
- Vander Zanden, J. W. (1978). *Human Development*. New York: Random House, Inc.
- Wardle, F. (1992). Supporting biracial children in the school setting. *Education and Treatment of Children*, 15, 163-72.
- Williams, J. E. și Morland, J. K. (1976). *Race, colour and the Young Child*. Chapel Hill: University of North Carolina Press.
- Yee, M. D. și Brown, R. J. (1994). The Development of Gender Differentiation in Young Children. *British Journal of Social Psychology*, 33, 183-196.
- Yee, M. D. și Brown, R. J. (1988). *Children and social comparisons*, final report to the ESRC, University of Kent.

ABSTARCT

Since the 30s psychosocial researches have focused on the way children set up ethnic and gender identities. Also childrens attitudes to other people and the way they use ethnic information were major concerns for social scientists. In fact researches showed that ethnic and gender identification is an important problem for preschool children. In our study we try to point out some of the most representative researches of this field and, also to discover some ethnic and gender stereotypes of Romanian people.